

TNC

AKTUELLT

Årgång 16(1974):1

Tekniska Nomenklaturcentralen · Box 43 041 · 100 72 Stockholm · Tfn 08-84 04 90

TNC-ÅRET 1974

TNC-Aktuellts betydelse som kontaktorgan kan förväntas öka i och med att antalet sammanträden i TNCs representantförsamling genom fjol-årets stadgeändring minskat från två till ett. Det blir då motiverat att i dessa spalter inte bara ge information om TNCs eget arbete utan också bereda plats för inlägg av allmänt intresse från medlemmar och övriga intressenter. På så sätt kan de ofta alltför koncentrerade diskussionerna i representantförsamlingen få möjlighet att vidareföras och utvecklas. Även frågor väckta i andra sammanhang tas gärna upp till behandling om de rör termarbetets principer och detaljer.

Under året ämnar TNC också, om resurserna tillåter, pröva nya former för att utvidga kontakterna med och mellan medlemmar, det kan t.ex. gälla direktinformation genom besök hos medlemsföretag, besvarande av termfrågor i personaltidningar. Efterhand som dessa aktiviteter växer fram kommer närmare detaljer att lämnas i senare nummer av TNC-Aktuellt. En utbyggnad av rådgivarinstitutionen planeras, liksom en utveckling av den försöksvis prövade modellen med fasta termreferenter.

Som framgår av projektredovisningen på s. 4 kommer 1974 att bli ett lika arbetsintensivt och vill vi gärna tro, lika stimulerande år som 1973. Som ett tecken härpå kan tas följande rättframma förklaring: »Terminologiarbete kräver krafttag för att det skall bli ordning i en ordsamling där godtycke rått sedan årtionden.» Citatet, som är hämtat ur det nya Bostadsdepartementets bilaga till årets statsverksproposition, syftar på förhållanden inom plan- och byggområdet. Andra fack kan formulera sin lägesbeskrivning på annat sätt, men behovet av insatser är på många håll likartat.

INNEHÅLL

TNC-året 1974	1
Representantförsamlingens sammanträde. . .	1
Information till skolor m.m.	1
Isolation och isolering — saklig och språklig .	2
Rysk teknisk och vetenskaplig terminologi. .	3
Frågor till TNC.	4
Projektarbete	4
Ny publikation	4
Termfrågor i urval	5

REPRESENTANTFÖRSAMLINGENS SAMMANTRÄDE

Rf håller tisdagen den 23 april 1974 sitt ordinarie årsammanträde.

Utöver sedvanliga förhandlingar står på programmet bl.a. ett föredrag av universitetslektor Stig Nilsson, som den 23 februari disputerade på avhandlingen **Terminologi och nomenklatur**. Studier över begrepp och deras uttryck inom matematik, naturvetenskap och teknik. I.

Kallelse kommer att i vanlig ordning sändas till medlemmar och övriga intressenter.

INFORMATION TILL SKOLOR M.M.

I samråd med SÖs representant i TNC, undervisningsrådet Evert Ullstad har TNC lagt upp en plan för information om verksamheten till skolor. Verksamheten ansluter till ett tidigare genomfört informationsprogram och omfattar distribution av publikationsförteckningar m.m. till länskolnämnder, lärarhögskolor och gymnasieskolor.

ISOLATION OCH ISOLERING

— saklig och språklig

Det är självklart att ett framgångsrikt termarbete inte kan bedrivas isolerat. Varje ordlista är exempel på det samarbete som är nödvändigt för att få ordning och reda i ett speciellt fackområdes begreppsomfång. TNCs senast utgivna ordlista, Rymdordlista (TNC 53), har således tillkommit i nära samverkan med experter på rymdmedicin, rymdfysik, framdrivningsteknik, teleteknik och allmän rymdfärdsteknik.

Samarbetet leder vidare även på det sättet att ett fackområdes termer behöver knytas samman med ett annat fackområde. Helt naturligt anmäler sig således planer på en flygteknisk ordlista som ett projekt att studera för TNC under arbetsåret 1974. I förlängning av ett sådant projekt kommer man till den jordbundna framdrivningen. Man kan konstatera att när det gäller motorfordonstekniken har TNCs ansträngningar att få ett ordlisteprojekt igång hittills inte kunnat förverkligas. Många intressenter både inom medlemskretsen och bland de stora branschorganisationerna har emellertid förklarat sitt intresse och lagt upp en viss beredskap för ett sådant arbetsprogram. Den rådande oljesituationen bör ju inte i och för sig motverka försök att få till stånd en rationell terminologi inom områden där snart sagt varje moment kan feltolkas i instruktionshandböcker, på verkstadsnotor, i försäljningsavtal osv. Aktuella synpunkter på energiförsörjningen skulle ju i och för sig motivera en skyndsamt framtagning av en energiordlista. Detta skulle i realiteten innebära en samling av specialordlistor för olika energikällor. Planer härpå får emellertid tills vidare inrymmas blott i TNCs flerårsprogram.

Termarbetet innebär emellertid också, och i stigande grad, samarbete med andra språkområden och andra länders aktiviteter. Internationellt sett pågår ju ganska omfattande försök att systematisera och praktiskt förverkliga arbetsuppgifter inom terminologi och nomenklatur. På nomenklatursidan, dvs. inom området för de exakta vetenskapernas namngivande verksamhet, är det mest intressanta för tillfället att IUPAC (International Union of Pure and Applied Chemistry), som avslutat ett omfattande arbete både avseende oorganisk och organisk kemisk nomenklatur,

medgivit TNC att bearbeta och för svensk publik tillrättalägga dessa nomenklaturregler. I samarbete med Svenska Kemistsamfundet kommer TNC att försöka få ut svenska utgåvor så snart som möjligt. Först, och länge efterlängtat, kommer en ny utgåva av TNC 32, Oorganisk kemisk nomenklatur.

Den internationella rörligheten på fackterminologins område illustreras av bl.a. IECs mångsidiga verksamhet liksom av ett flertal projekt inom ISO; bl.a. är den blivande nyutgåvan av Kärnteknisk ordlista ett resultat av ett sådant projekt.

Känd för TNCs intressenter är också den aktivitet som utvecklats inom EG, vars terminologiinstans bidrog med material till Miljöordlistan (TNC 50). Annan refererad aktivitet pågår t.ex. inom FN, vars Genève-kontor sökt samband med TNC, och inom den relativt nybildade institutionen INFOTERM, belägen i Wien, men med visst ekonomiskt stöd från internationella organ. Formellt ingår INFOTERM i det s.k. UNISIST-projektet.

Vid UNESCO i Paris har man fortlöpande visat intresse för terminologiska frågor, sammanställningar av bibliografisk natur har getts ut och nyligen har man presenterat ett utkast till vad man kallar **Guidelines for the Adoption of New Scientific and Technical Terms**. De föreslagna rekommendationerna innehåller uppmaning till utgivare av vetenskapliga och tekniska ordlistor att iaktta följande:

1. Nya begrepp som namnges i ett originalspråk skall få sådana benämningar att de kan överföras till andra språk om möjligt i sin ursprungliga form eller med så få ändringar som möjligt.
2. Nya vetenskapliga och tekniska termer, som övertas från ett annat språk, bör i det nya språket ges en sådan form att så god överensstämmelse som möjligt uppnås med ursprungstermen.
3. Den traditionella termbildningsprincipen bör fortsätta, vilket innebär att nya vetenskapliga och tekniska termer utgår från grekiska eller latinska ord,
nya handels- och transporttermer utgår från engelska eller franska ord,
nya musiktermer vilar på italienska språkformer,

nya rymdtermer bildas i anslutning till amerikanska eller ryska ord.

4. Medan dessa principer inte kan tillämpas på redan existerande terminologi bör man eftersträva att tillämpa dem i alla de fall då misslag i översättning eller dylikt kan resultera i fara för liv och lem.
5. I de fall då anpassning av ny term i dess ursprungsform visar sig omöjlig i det nya språket bör dessa ursprungstermer likväl om möjligt, följda av en kort definition, ingå i den nationella ordlistan för att därigenom motverka risken för språkligt missförstånd.

Det kan väl sägas att samtliga här föreslagna principer väl följer de rekommendationer som väglett TNC under årens lopp i dess arbete.

Den nyligen utgivna rymdordlistan ger många goda exempel på den ofrånkomliga följsamheten till punkt 3. När UNESCO-förslaget exemplifierar möjligheterna att anpassa språken genom att anföra några termers framtoning på elva (europeiska) språk är det också i sin ordning: definition, despot, transport. Men på en punkt är kanske en invändning från svensk sida motiverad. Man antyder att det internationella uttryck som går tillbaka till italienskans *isola* (latinets *insula*) lämpligen borde på svenska skrivas *isolation* för att nå full samstämmighet med bl.a. engelska, franska, tyska och holländska. I bl.a. elektriska sammanhang går detta utmärkt, jämför t.ex. *isolationsavstånd*, *isolationshållfasthet*, *isolationsklass*, men i andra sammanhang kan *isolering* visa sig vara den rätta formen. Utan att nu gå in på skillnad i betydelse mellan substantiv på *-ation* och substantiv på *-ering* kan man konstatera, att ingen risk för missförstånd eller språklig isolering uppstår om man gör den för svenskt språkbruk karakteristiska modifieringen till *isolering*. Båda formerna *isolation* och *isolering* är exempel på svenska uttryck som väl låter sig infogas i internationellt mönster.

UNESCOs dokument innehåller avslutningsvis en uppmaning till att organisera en institutionell form för registrering av alla nya vetenskapliga och tekniska termer från olika länder och olika institutioner. Avsikten är att få en möjlighet att rationellt lagra och återhämta beståndet av auktoriserad terminologi. Det av TNC utarbetade systemet TERMDOK skulle kunna vara ett praktiskt redskap för ett sådant organiserat samarbete.

Isolering

råkar TNC-ordlistorna ofta ut för när de i biblioteken sätts in på hyllan för det speciella ämnesfacket. Ordlistans informationsinnehåll riskerar därmed att bli undangömt för personer som söker allmän information om teknisk terminologi och vill ha upplysning om definitioner, utländska motsvarigheter osv. Dubblering på referenshylla och på avdelning för språkvetenskap rekommenderas.

Denna synpunkt hade TNCs verkställande direktör, Einar Selander, anledning att belysa under en serie föreläsningar som han nyligen höll inför sista-termins-eleverna i ämnet Forsknings- och företagsbibliotek vid Bibliotekshögskolan i Borås.

RYSK TEKNISK OCH VETENSKAPLIG TERMINOLOGI

Den sovjetiska vetenskapsakademins kommitté för vetenskaplig-teknisk terminologi utger en serie häften med definitioner och översättningar av termer inom olika fackområden.

En samlad presentation av hos TNC tillgängliga häften gjordes senast i TNC-Aktuellt 1970:4. Under de senaste tre åren har fem nya häften berikat serien.

83. Teorija teploobmena [Värmeöverföring]
1971 80 s. 304 termer E F D
Bilaga: Bokstavs-beteckningar för storheter och enheter samt anvisningar för hur de används.
84. Analogovaja vyčislitel'naja tehnika [Analogdatorer]
1972 28 s. 68 termer E F D
85. Termodinamika [Termodynamik]
1973 56 s. 188 termer E F D
Bilaga: Bokstavs-beteckningar.
86. Énergetičeskij balans [Energi]
1973 32 s. 64 termer E F D
88. Osnovy teorii podobija i modelirovanija [Likheter och simulering]
1973 24 s. 59 termer E F D

Enstaka nummer i serien kan beställas som lån från TNC som fortlöpande erhåller nyutgivna häften i utbyte mot egna ordlistor.

FRÅGOR TILL TNC

Antalet vid TNC registrerade telefonfrågor i term-ärenden uppgick under år 1973 till 720. Detta innebär en ökning med 16 % jämfört med föregående år.

Det bör noteras att i denna uppgift inte ingår brevfrågor och inte heller rekommendationer som TNC avger i sin verksamhet med granskning av manuskript och remisser.

Ett överslag bekräftar tidigare iakttagelser beträffande frågornas fördelning på ursprung och innehåll. Från medlemmar kommer ca 40 %, från en liten krets av andra nära kontakter ca 10 % och från den stora gruppen övriga ca 50 % av frågorna.

Ser man till fördelningen på innehållskategorier finner man att ca 80 % av ärendena kombinerar en språklig frågeställning med en teknisk och fördelar sig ungefär jämnt under följande rubriker.

- plan- och byggområdet
- elteknik
- kemi och fysik
- maskinteknik och metallurgi
- mätning och provning
- organisation och information
- transport- och fordonsteknik
- övriga områden

Återstoden gäller frågor som rör den rent språkliga formen i en teknisk framställning, ett komplicerat uttryck eller ett enstaka ord.

I genomsnitt behandlar varje fråga 2–3 tekniska termer. Ett litet antal frågor återkommer emellertid ofta och totala antalet på detta sätt behandlade termer torde därför inte avsevärt överstiga 1 000. Med termer avses individuella ord, sammansatta eller systembärande uttryck.

Man kan uppskatta att omkring hälften av de kommenterade termerna redan definierats eller på ett förberedande sätt behandlats av TNC. Det är främst från den andra hälften som material hämtas för publicering i TNC-Aktuellt under den stående rubriken Termfrågor i urval. En fråga om termer som anmäls per telefon till TNC får i regel svar inom en halvtimme. En djupare bedömning behöver ibland sättas in och kräver då ofta hänvisning till rådgivare och annan expertis utanför TNC. Ett par dagar, undantagsvis längre tid, kan i så fall förflyta, innan bindande besked avges.

TNCs växel, tfn 08–84 04 90, fördelar frågorna på handläggare med hänsyn till ämnesområde och läglighet. Särskild person inom TNC bör därför inte efterfrågas när ärendet rör terminologiska problem.

Alla frågor är välkomna. Ett skenbart enkelt problem kan ge till resultat ändring eller omprovning av en definition i TNCs samlade skatt av termrekommendationer.

PROJEKTARBETE

Under 1973 slutfördes arbetet på tre ordlistor och resulterade i följande publikationer.

TNC 51 Vattenordlista 3. VA-tekniska termer.

TNC 52 Plan- och byggtermer. Ett urval svenska termer.

TNC 53 Rymdordlista.

Under 1974 pågår ordlisteprojekt inom bl.a. följande områden:

- Avfallshantering och avfallsåtervinning
- Geoteknik
- Oorganisk kemi
- Hållfasthet
- Kommunalteknik
- Kärnenergi
- Träbyggnadsteknik
- Värmebehandling

NY PUBLIKATION

TNC 54 Vattenordlisteregister

i TNC-Aktuellt 1973:3 nämndes i anslutning till presentationen av TNC 51, Vattenordlista 3, att en vidareutveckling av vattenserien var tänkbar. I första hand var tanken då en sammanslagning av de tre kompletta delarna. Som ett led i denna utveckling föreligger nu för presentation en första etapp. Med hjälp av de datamaskinella metoder TNC använder, har ett register till vattenserien sammanställts. För den som i sitt arbete använder publikationerna erbjuder registret ett bra hjälpmedel.

Registret innehåller uppslagstermer, hänvisnings- termer och avrådade termer. Uppdelning har gjorts på de olika språken. För det svenska registret gäller att hänvisningstermen följs av en eventuell grammatisk upplysning varefter den (första) engelska motsvarigheten kommer och därefter beteckningen på den TNC-publikation där termen återfinns:

abiogen, adj abiogenous — TNC 41

Det kan också förekomma att en term finns i flera volymer. Uppställningen är då gjord så att termerna följer under varandra med källan angiven sist på varje rad:

adsorption adsorption — TNC 41

adsorption adsorption — TNC 51

De utländska registren illustreras med en term ur det finska registret:

huuhteluvesipumppu spolvattenpump — TNC 51

TNC har med detta arbete också inlett en etapp i ett omfattande utvecklingsprogram med namnet TERMDOK. Beskrivning finns i TNC-Aktuellt 1973:3 och 1973:4.

Publikationen innehåller 1 410 termer och omfattar 130 sidor. Priset är 10 kronor inklusive moms.

TERMFRÅGOR I URVAL

Terminologi för skyltning m.m. Exempel på termfrågor aktuella i samband med ett Spriprojekt (Sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut)

Utrymmen på våningsplan är i allmänhet organisatoriskt sammanförda under ett karakteriserande samlingsnamn som anger specialitet, avdelning e.d.

De avgränsade delutrymmena anges med lokalspecifikt namn, t.ex. rum, plats, lokal, sal, korridor, kombinerat med förled som anger funktionen; i särskilda fall kan sammansättning vara den lämpliga formen.

rum

utrymme i en byggnad avgränsat genom golv, väggar och tak (TNC 52)

lokal

rum eller samling av rum avsedd för annat än bostad (TNC 52)

Då utrymmets karaktär av rum tydligt framgår redan vid skyltning eller på ritning, är det i allmänhet tillräckligt att ange den funktion som rummet är avsett att fylla

behandling

beredning

demonstration

mottagning

undersökning

arkiv

bibliotek

förråd

laboratorium

museum

I fall då **funktionen** inte ger tillräcklig ledning kan rumsbenämning bildas med hänsyn till rummets **konstruktion** (t.ex. elavskärmat laboratorium) eller med hänsyn till **material** (t.ex. rum med madrasserade väggar).

Ordförklaringar

behandling

reserverat för utrymme där medicinsk behandling av patienter utförs

Rum kan förses med särbenämning eller nummer.

beredning

reserverat för utrymme där teknisk behandling utförs, t.ex. färdigställande av preparat

demonstration

reserverat för utrymme i undervisningsyfte

mottagning

ersätter det tidigare allmänt förekommande »poliklinik»

undersökning

reserverat för utrymme där medicinsk undersökning utförs

Rum kan förses med särbenämning eller nummer.

arkiv

utrymme för förvaring av dokument, preparat o.d.

bibliotek

utrymme för litteraturbestånd, ofta utnyttjat som konferens- och studierum

förråd

utrymme för förvaring av material av olika slag, medicin m.m.

laboratorium

utrymme för vetenskapligt experimentellt arbete, företrädesvis inom kemi, fysik, fysiologi, bakteriologi, psykologi

museum

utrymme för förvaring av medicinhistoriskt intressant samling av preparat o.d.